

УДК 159.9:35.078.1:343.915

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОФІЛАКТИКИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ДІТЬМИ

Порохня В.В., ад'юнкт
кафедри юридичної психології
Національна академія внутрішніх справ

У статті розглядаються організаційно-правові та психологічні засади взаємодії між суб'єктами, які здійснюють профілактику адміністративних правопорушень, вчинених неповнолітніми. Проаналізована специфіка форм взаємодії кримінальної міліції у справах дітей та інших підрозділів внутрішніх справ.

Ключові слова: взаємодія, профілактика, протиправна діяльність, правоохоронні органи, девіантна поведінка.

В статье рассматриваются организационно-правовые и психологические основы взаимодействия между субъектами, которые осуществляют профилактику административных правонарушений, совершенных несовершеннолетними. Проанализирована специфика форм взаимодействия криминальной милиции по делам детей и других подразделений внутренних дел.

Ключевые слова: взаимодействие, профилактика, противоправная деятельность, правоохранительные органы, девиантное поведение.

Porohnya V.V. THE ORGANIZATIONAL, LEGAL AND PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF COOPERATION AMONG SUBJECTS PERFORMING PREVENTION OF THE ADMINISTRATIVE OFFENSES COMMITTED BY JUVENILES

In this article the organizational, legal and psychological foundations of cooperation among subjects performing preventive maintenance of the administrative offenses committed by juveniles were investigated. Specificity forms of cooperation between the criminal police for juveniles and other units of the law enforcement authorities were analyzed.

Key words: cooperation, prevention, illegal activity, law enforcement authorities, deviant behavior.

Постановка проблеми. Підвищення негативних показників у динаміці адміністративних правопорушень, вчинених дітьми, відбувається на фоні постійних змін у сфері реорганізації державних органів та установ, першочерговими завданнями яких є профілактична та виховна робота, а також соціальна реабілітація неповнолітніх з девіантною поведінкою. Державні структури, які здійснюють нагляд за охороною прав, навчанням та вихованням молодого покоління, несвоєчасно реагують на потреби дитини, особливо тієї, яка залишилася без сімейного піклування, яка стала або яку змусили займатися злочинною діяльністю. Утворена державою складна система органів профілактики характеризується різноманітністю суб'єктів, які відрізняються між собою характером, масштабами, повноваженнями і формами; неузгодженістю діяльності між суб'єктами; дублюванням функцій і повноважень, що в сукупності (як наслідок) не дозволяє говорити про ефективність такої системи та її відповідність сучасним вимогам суспільства. Від належної взаємодії, чіткого розподілу функціональних обов'язків, а також вчасної координації між суб'єктами залежить не тільки якісна профілактика правопорушень, вчинених неповнолітніми, а

й ефективність попередження негативних проявів у поведінці дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Певним аспектам профілактики правопорушень серед дітей присвячені праці В.І. Антіпова, О.М. Бандурки, І.П. Голосніченка, Є.В. Додіна, Я.М. Квітки, О.М. Ключова, І.А. Кобзара, Н.В. Лесько, Л. І. Мороз, В. П. Петрова, С.Я. Поволоцької. Питанням організаційно-психологічних засад діяльності кримінальної міліції у справах дітей займалися В.Г. Андросюк, О.В. Волошина, В.Л. Васильєв, Л.І. Казміренко, О.І. Кудерміна, С.В. Кушнар'єв, В.С. Медведєв, С.А. Тарарухін, Г.О. Юхновець, С.І. Яковенко та ін.

Метою статті є дослідження організаційно-правових та психологічних засад взаємодії суб'єктів профілактики адміністративних правопорушень, вчинених дітьми.

Виклад основного матеріалу. Однією з особливостей системи профілактики правопорушень серед дітей є різноманітність її суб'єктів, які відрізняються один від одного характером, масштабами, формами і методами діяльності, повноваженнями. Безперечно, що одним із напрямів удосконалення системи профілактики адміністративних правопорушень серед дітей виступає належним чином налагоджена взаємодія та координація всіх державних органів та

служб, адже саме вони здійснюють діяльність спрямовану на: попередження бездоглядності і бездомності дітей, виявлення причин і умов, які сприяють цьому; забезпечення захисту прав та інтересів; психологічну реабілітацію дітей, які перебувають у несприятливих умовах чи небезпечному становищі; ресоціалізацію дезадаптованих дітей і підлітків (правопорушників, залучених до вживання наркотиків, алкоголю, заняття проституцією тощо).

У юридичній літературі визначення поняття «взаємодія» як діяльності між суб'єктами, які здійснюють профілактику адміністративних правопорушень серед дітей, характеризується неоднозначно. Наприклад, А.П. Коренев підтримує тезу, що взаємодія виступає у якості узгодження двох і більше непідпорядкованих окремих служб, на які покладено вирішення спільних завдань для досягнення однієї мети. Вона може знайти відображення у спільному плануванні заходів, обміну інформацією, виконанні певних завдань [1, с. 56]. А от А.В. Загорний вважає, що взаємодія – це узгоджена спільна діяльність різновідомчих, рівноправних суб'єктів профілактики, а координація є засобом забезпечення узгодження та управління цією діяльністю [2, с. 6–7]. Слушною є точка зору науковців, які визначають взаємодію правоохоронних органів у сфері профілактики протиправної поведінки дітей як необхідну, спільну діяльність, що здійснюється на основі законних та підзаконних нормативно-правових актів у визначених організаційних формах, узгоджених за метою, місцем та часом, і яка безпосередньо спрямована на забезпечення якісного та ефективного виконання покладених на них завдань для забезпечення реалізації гарантованих Конституцією України прав та свобод дітей, схильних до вчинення правопорушень, а також для тих, які вступили у конфлікт із законом [3, с. 216–224]. У структурі суб'єктів профілактики взаємодію доречно класифікувати за такими критеріями: метою; характером зв'язків; способом вирішення завдань; кількістю учасників; часом і тривалістю спільних дій; напрямками; організаційно-правовою формою; підставами виникнення; спрямованістю функціонування. Таким чином, можна виділити низку основних ознак, які характеризують взаємодію суб'єктів у структурі профілактики правопорушень, вчинених дітьми: узгодженість заходів щодо їх мети, місця і часу проведення; диференціація функцій у поєднанні з допоміжними силами та засобами; наявність спільної програми та плану організаційних заходів, спільного інформаційно-методичного забезпечення; рівноправність суб'єк-

тів, що взаємодіють на одному рівні; наявність нормативно-правової бази.

Сучасна структура системи профілактики, яка стосується дітей, як відзначають В.М. Оржеховська та Т.Є. Федорченко, виокремлюється важливою рисою, а саме тим, що представлена численними органами і соціальними інститутами, що вирішують виховно-профілактичні завдання найрізноманітнішими методами і засобами [4, с. 245]. Так, відповідно до ст. 1 Закону України від 24 січня 1995 р. «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» до органів і служб у справах дітей, спеціальних установ та закладів, які здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень, відносять: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад; уповноважені підрозділи органів внутрішніх справ; приймальники-розподільники для дітей органів внутрішніх справ; школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти; центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я; спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка). Зазначений Закон передбачає, що у здійсненні соціального захисту і профілактики правопорушень серед дітей беруть участь у межах своєї компетенції й інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, окремі громадяни. Відповідно до зазначених законодавцем органів і служб з профілактики адміністративних правопорушень серед дітей доречно використовувати класифікацію Н.В. Лесько, яка виокремила її за критерієм підпорядкованості: Міністерство соціальної політики України, до якого входять служби у справах дітей, притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей, соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка), мережа центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; Міністерство внутрішніх справ України, тобто вся система органів внутрішніх справ, зокрема кримінальна міліція у справах дітей, приймальники-розподільники

для дітей; Міністерство освіти і науки України, до якого входять школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації; Міністерство охорони здоров'я України, яке включає центри медико-соціальної реабілітації дітей; спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України; суд та інші суб'єкти, які здійснюють профілактику правопорушень серед дітей [5, с. 62–63].

Ядром змістовної роботи з профілактики девіантної поведінки сучасної молоді є комплекс різноманітних заходів соціально-економічного, організаційного, виховного характеру, серед яких адміністративно-правові та психологічні заходи відіграють досить важливу роль. Необхідно зауважити, що протягом створення та існування органів та служб у справах дітей основний центр тяжкості у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх змістився у бік органів внутрішніх справ. Адже роль підрозділів міліції полягає, по-перше, у пом'якшенні та ліквідації наслідків, викликаних неефективними заходами або ж проведеними на недостатньому рівні на більш ранніх етапах іншими суб'єктами профілактики (наприклад, неналежне ставлення до виконання функціональних обов'язків вихователів дитячих будинків-інтернатів, внаслідок чого діти тікають та починають займатися дрібними крадіжками, які згодом переростають у значно серйозніші протиправні діяння); по-друге, у здійсненні профілактичних заходів із підлітками, поведінка яких набула крайніх форм девіації (зайняття проституцією, токсикоманія, лихослів'я, алкоголізм, наркоманія тощо). Адже, як зазначив колишній Уповноважений Президента України Юрій Павленко у березні 2014 року, проблема зростання рівня злочинності є досить актуальною, оскільки майже десять відсотків правопорушень в Україні вчиняють діти [6].

Але, незважаючи на широкий спектр організаційно-правових засад діяльності кримінальної міліції у справах дітей, ефективність профілактики адміністративних та більш суттєвих правопорушень неповнолітніх, захист їх прав у великій мірі залежить від організації ділових контактів зі всіма структурними підрозділами органів внутрішніх, а також з іншими службами та зацікавленими відомствами.

Зокрема при взаємодії між суб'єктами системи МВС, які здійснюють профілактику адміністративних правопорушень серед дітей, до функцій таких структурних підрозділів як карний розшук, підрозділ боротьби з незаконним обігом наркотиків, підрозділ боротьби з економічною злочинністю, служби дільничних інспекторів міліції у загаль-

ному вигляді належить: забезпечення рівня оперативної інформованості про дітей-правопорушників і здійснення цілеспрямованих заходів щодо виявлення та припинення протиправної діяльності антигромадських груп підлітків; уживання заходів щодо розкриття злочинів відносно дорослих осіб, які вчиняють злочини відносно дітей, втягують їх у злочинну діяльність; розшук дітей, які зникли безвісти; участь у проведенні оперативно-профілактичних заходів та відпрацювань з метою попередження негативних явищ у дитячому середовищі тощо.

Не менш важливою є взаємодія з підрозділами зв'язків з громадськістю, адже саме їх діяльність направлена на постійне висвітлення проблеми про стан злочинності та заходи, які впроваджуються міліцією з метою профілактики негативних явищ у дитячому і молодіжному середовищі: проведення круглих столів, прес-конференцій, брифінгів за участю засобів масової інформації з метою висвітлення та шляхів вирішення актуальних проблем щодо захисту прав дітей; постійне інформування громадськості про дітей, які знаходяться в розшуку.

Поряд з цим взаємодія з підрозділами кадрового забезпечення проявляється у досить вагомому напрямку, оскільки саме вони: здійснюють комплектування підрозділів КМСД, які за своїми моральними та діловими якостями повинні проводити профілактичну роботу серед дітей; надають шефську допомогу, психологічну підтримку вихованцям шкіл-інтернатів, притулків та інших спеціалізованих дитячих закладах; займаються проведенням профілактичних заходів, спрямованих на попередження дитячої злочинності, бездоглядності, жебрацтва, бродяжництва. Необхідність залучення фахівців відділів (відділень) психологічного забезпечення обумовлюється декількома обставинами. По-перше, підлітковий вік є найбільш вразливим для виникнення поведінкових девіацій. Вікові особливості зазначеної категорії осіб спричиняють появу психологічно обумовленого маргінального становища підлітка в умовах соціальної дійсності. Почуття дорослості та відсутність життєвого досвіду зумовлюють потенційну можливість виникнення та формування девіантної поведінки у підлітковому віці. По-друге, суспільною практикою доведено, що найбільш ефективними заходами профілактичної діяльності девіантної поведінки дітей є саме заходи психологічної превенції. Врахування психологічних закономірностей формування та прояву поведінкових девіацій неповнолітніх, шляхів та напрямів їх превенції є суттєвим чинником здійснення ефективної профілактики у подальшій професійній діяльності.

Психологічний супровід є необхідною умовою для ефективного виконання функцій профілактики:

- діагностичної (виявлення причин і факторів відхилень у поведінці, в тому числі психодіагностичними методами);

- реабілітуючої (перевиховання, подолання негативних проявів у поведінці, психокорекція);

- координуючої (координація зусиль усіх зацікавлених виховних інститутів у попередженні і подоланні асоціальної поведінки);

- прогностичної (передбачення можливих негативних явищ у поведінці неповнолітніх та ін.).

Крім цього, особливостями цілеспрямованої профілактики адміністративних правопорушень неповнолітніх (третьої профілактики) є використання таких психологічних заходів, які спрямовані на попередження переходу відхилень у поведінці у більш важку стадію – індивідуальну. Зокрема заходи щодо виявлення і усунення конкретних недоліків та психологічних проблем сімейного, шкільного і суспільного виховання, а також цілеспрямовану психокорекційну роботу з тими підлітками, поведінка яких має відхилення від моральних і правових норм, з окремими групами, колективами з метою подолання несприятливих наслідків їх поведінки.

Враховуючи велику завантаженість психологів, що здійснюють психологічне забезпечення правоохоронної діяльності, на нашу думку, доцільно було б у штатну структуру КМСД включити окрему посаду психолога, який і здійснював би вказані вище психологічні заходи профілактики девіантної поведінки неповнолітніх.

Таким чином, у системі органів внутрішніх справ, які уповноважені вирішувати питання, пов'язані з профілактикою адміністративних та інших правопорушень серед дітей, практично немає служби чи підрозділу, які не проводили б цю роботу в більшій або меншій мірі. До найбільш поширених форм взаємодії працівників кримінальної міліції у справах дітей та інших служб органів внутрішніх справ можна віднести: взаємний обмін інформацією про події; проведення спільних інструктажів, нарад; спільна підготовка різних документів, інформації, звітів; спільний аналіз і оцінка оперативної обстановки, які характеризують стан та динаміку правопорушень серед дітей на території обслуговування; спільне планування та розробка заходів щодо комплексного використання сил і засобів, розробка та проведення масштабних профілактичних заходів, рейдів та операцій.

Специфіка взаємодії суб'єктів профілактики адміністративних правопорушень,

вчинених дітьми, залежить від низки обставин. На жаль, на сьогодні механізм взаємодії як між уповноваженими підрозділами органів внутрішніх справ, так і з органами прокуратури, службами у справах дітей та спеціальними установами, судами, а також недержавними установами потребує чіткого правового закріплення. Відсутність узгодженості дій, неналежна координованість спільних заходів у сфері комплексного розв'язання наявних проблем, дублювання функцій у роботі органів, на яких законом покладено здійснювати профілактику протиправної поведінки неповнолітніх, недостатнє впровадження новітніх психологічних технологій в оперативно-службову діяльність, а також недостатнє запровадження заходів щодо оптимізації соціально-психологічного клімату негативно позначаються на взаємодії суб'єктів, які займаються профілактичною діяльністю протиправних проявів у дитячому середовищі.

Висновки та пропозиції. Таким чином, взаємодія і синхронізована координація діяльності суб'єктів профілактики – необхідна умова комплексного вирішення проблем профілактики адміністративних правопорушень серед дітей. Для ефективного забезпечення узгодженості дій потребує нагальної оптимізації діяльність правоохоронних органів. Ця діяльність повинна будуватися на суворій правовій основі з чіткими диференційованими повноваженнями при комплексному плануванні спільних заходів, заснованих на ретельному аналізі інформації, взаємному інформуванні та погодженні відповідних засобів і методів діяльності. Але удосконалення ефективності діяльності у сфері профілактики правопорушень серед дітей неможливе без удосконалення правового регулювання цієї діяльності. Тому необхідно вжити певних заходів щодо покращення національного законодавства у сфері взаємодії між суб'єктами, приведення його у відповідність до міжнародно-правових стандартів.

У свою чергу об'єднання зусиль всіх суб'єктів профілактики надасть змогу підвищити результативність, ефективність та дієвість взаємодії, що сприятиме налагодженню дієвого обміну інформацією та зменшенню причин та умов протиправної діяльності неповнолітніх.

Але як свідчить практика розвинених європейських країн, в яких діяльність з профілактики правопорушень, вчинених дітьми, здійснюється виключно державними органами, така профілактика є недостатньою. За таких умов важливим аспектом профілактики є взаємодія уповноважених державних органів із громадськістю, де головним, на нашу думку, є інформування

органів державної влади про можливі випадки виникнення протиправної поведінки. Передумовою такої взаємодії має стати вироблена у суспільстві атмосфера небайдужості та нетерпимості до появи різних форм соціальних девіацій у дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Корнев А. П. Основы управления в ОВД / А. П. Корнев – М., 1996. – 82 с.
2. Загорный А. В. Координация деятельности ОВД с другими государственными органами и общественными организациями в предупреждении правонарушений и укреплении общественного порядка / А. В. Загорный. – М., 1981. – 94 с.
3. Економічна безпека : [навчальний посібник] / О. Є. Користін, О. І. Барановський, Л. В. Герасименко. – КНТ. – 2009. – 400 с.
4. Оржеховська В. М., Федорченко Т. Є. Профілактика девіантної поведінки неповнолітніх / В. М. Оржеховська, Т. Є. Федорченко. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2008. – 376 с.
5. Лесько Н. В. Адміністративно-правова діяльність органів і служб у справах дітей щодо профілактики правопорушень : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Н. В. Лесько. – Львів, 2012. – 224 с.
6. Павленко Ю. 10 % общего количества преступлений совершили несовершеннолетние [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://society.lb.ua/life/2012/03/09/140319>.